

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERMEUWT

ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr V. Hepp, Ds K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Drs J. van Andel, 's-Gravenhage; Ds R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; Ds K. Fernhout, Vreesland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, Tiel; Ds B. A. Knoppers, Amsterdam; Ds J. G. Kunst, Arnhem; Ds G. R. Kuiper, Haarlem; Ds H. W. Laman, Assen; Ds C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Ds F. C. Meijster, Rotterdam; Ds J. C. Rollmann, Utrecht; Dr J. Thijs, Meppel; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Dr D. H. Th. Vollenhoven, 's-Gravenhage; Ds J. de Vries, Tilburg; Ds J. D. Wielinga, Hooftdorp; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:

Prof. Dr V. HEPP, Van Broestraat 14, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 38000.

Abonnement: f1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenland en Ned-Indië f7.50 per jaar.

Advertentiën: 25 ct. p. regel — Losse nummers f0.15.

INHOUD: De Psychologie der bekeering I. — Uit de Schrift: Een gedurig gebed (Hand. 12:5b). — Kerkelijk Leven: Synode-Indrukken I. — Uit het Pol. en Soc. Leven: De sociale betekenis van het Middelbaar Onderwijs II. — Opvoeding en Onderwijs: School en tuchteloosheid. — Pop. Wetenschappelijke Schetsen: Over den Satan I. — Literatuur en Kunst: Het „psycho-pathologisch“ element in de moderne literatuur V. — Perschoonw. — Boekbespreking. — De Synode van Assen. — Kerknieuws. — Advertentiën.

DE PSYCHOLOGIE DER BEKEERING.

I.

Veel zijn de omkeeringen, die er op wetenschappelijk terrein werden geconstateerd, sinds de nieuwere filosofie zich van de christelijke geloofsveringing losmaakte. Die omkeeringen komen niet alle voor rekening van die filosofie zelve, maar zij heeft ongetwijfeld haar grooten invloed doen gelden.

Juist het terrein van de godsdienstwetenschap koos zij menigmaal uit voor haar speculaties en meer dan eens bleek ze overhaaste conclusies te hebben getrokken, terwijl toch ook herhaaldelijk waardevolle opmerkingen werden gemaakt.

Hoewel het oorspronkelijk niet haar bedoeling was, heeft zij evenwel tenslotte de religie genegeerd, en de theologie gedood. In den aanvang scheen zij niet alzoo te behoeven. Immers het was haar bedoeling de theologie met een eigen gebied aan de theologen over te laten, — terwijl zij, na een scheiding gemaakt te hebben tusschen geloof en rede, de wereld van het denken voor haar rekening nam. Daarna kwam de periode, dat zij dacht geloof en openbaring, religie en theologie, voorged te kunnen missen, daar immers de rede zelve datgene, wat benodigd was voor zedelijk en goad leven, voldoende aan het licht kon brengen. En toen begon de critiek op de openbaring in welgestane zelfbewustheid. De rede zou als de gave leermeester wel heel het leven vullen.

Tot de vrij plotselinge kentering kwam. De rede nam de rede zelve onder het ontleedmes. Na de critiek op alles begon de rede met de critiek op de rede. En toen viel alles, wat voorheen — ongetwijfeld ook als een erfenis van een vroeger beschouwing — was meegebracht, weg. De oorzake-lijkheid in de natuur viel even goed als de doelstelling; persoonlijkheid en zelfbewustzijn waren onbewijsbare grootheden; goddelijke en bovenzin-lijke dingen, ze waren weinig meer dan vervlogen fantasieën.

En toch leefde men in het bewustzijn, dat er een verlies was geleden doordien men al deze bovenzinnelijke dingen moest loslaten. En de groote profet van de critiek op de rede, Kant, heeft zelf gepoogd op zijn wijze toch voor de religie weer een plaats in te ruimen. En hij was zeker niet de eenige, die zulk een poging waagde. Nu eens moest uit de zedelijke kracht van den wil, dan uit de mystiek des gevoels, en dan weer uit de intellectuele aanschouwing of de speculatieve rede het uitgangspunt genomen worden, om toch weer te komen tot het herwinnen van iets van het verloren terrein.

Al dadelijk moet worden opgemerkt, dat al deze pogingen echter de religie uit het subject ophouwen; oorsprong en kernbron van de religie is de menselijke geest, en van een Openbaring Gods, van een religio objectiva (voorwerpelijke religie) wil men niet weten.

Hel zou ons te ver voeren, wanneer we al de onderscheiden wegen, die men insloeg om toch de religie weer een eigen plaats in het systeem der beschouwingen te geven, zouden behandelen. Wel verstaan we, dat, hoe men ook poogde het geleden verlies te herstellen, men nimmer verder kon komen, dan tot een ervarings-theologie, of een uit het bewustzijn opgebouwde godsdienstwetenschap.

Wanneer we spreken over de psychologie der bekeering, dan bewegen we ons voornamelijk in

het gebied van de nieuwere godsdienstwetenschap, en het spreekt wel vanzelf, dat de richtingen, die hier den toon aangeven, dan ook in de eerste plaats onze aandacht hebben.

Wat toch was het geval?

Men constateerde — terecht — dat er bij elke religie zekere innerlijke aandoeningen zijn, zekere ervaringen, die voor den persoon zelve, die ze beleeft, werkelijk en waarneembaar zijn.

Deze ervaringen nu gaven aanleiding om te denken aan de mogelijkheid, dat men door het onderzoek van datgene, wat zich als ervaring voordeed, zou kunnen komen tot het kennen van het wezen van de religie, tot het bestudeeren van de dingen, die buiten onze gewone waarnemings-sfeer liggen.

De gedachte aan deze mogelijkheid kon des te eerder opkomen, wijl door het piëtisme, en vooral door het methodisme, een zekere wetmatigheid der religieuze ervaringen was verondersteld. En ongetwijfeld bestaan er zekere algemeene regelen, die als „normaal“ mogen gelden, ook in het werk van het heil, dat God aan een zondaar verricht.

Daarbij kwam, dat er sinds lang sprake was van „ervaringstheologie“. Terecht heeft echter reeds Bavinck erop gewezen, dat men hier door een woordklank zich tot misverstaan liet verleiden. Immers bij de „ervaring“ waarvan de theologie sprak, bedoelde men te wijzen op het feit, dat de religieuze beleving een de en door persoonlijke zaak is, dat door de beleving de religieuze waarheden het eigendom van elke ziel moeten worden, en dat deze beleving in ieder individu op geheel eigen wijze werkt. Maar toen men ging spreken van de nieuwere godsdienstpsychologie wilde men dat begrip ervaring dekken door een experimenteel vast te stellen psychische gewaarwording en men verwarde deze begrippen; men wilde door de ervaringsgegevens vast te leggen, te bestudeeren, te classificeren, enzovoorts, tot een resultaat komen omtrent het wezen der religie. Men meende zoo de religie gemaakt te hebben tot voorwerp van een soort exacte wetenschap.

Inderland liet dan ook eenige jaren geleden een godsdienstpsycholoog den juichkreet hooren, dat nu ook „God“ wetenschappelijk kon worden onderzocht, en dat er dus geen terrein meer was, dat niet door de wetenschap was veroverd.

Hoewel deze wetenschap alle vastigheid en objectieve zekerheid mist, zullen we later aantoonen, genoeg zij dit voorbeeld om te doen zien, wat de bedoeling is van velen van hen, die zich aan de godsdienstpsychologie wijden.

Natuurlijk is het niet de bedoeling van deze artikelenreeks, enkel te handelen over datgene, wat het zoogenaamd wetenschappelijk onderzoek van den laatsten tijd aan materiaal verschafte. Wij twifelen er geen oogenblik aan, dat enkel zulk een poging bij het meerendeel onzer lezers slechts matige belangstelling zou vinden. Maar toch moeten we wel aanvragen met een overzicht van hetgeen men in de onderscheiden scholen der godsdienstpsychologie alzo als vaststaande aanneemt, omdat op die wijze juist onze beschouwing tegenover de moderne gedachte komt te staan, maar we ook van den anderen kant kunnen laten zien, dat er veel waardevolle opmerkingen van moderne zijde zijn gemaakt, — opmerkingen, die we niet mogen negeren.

Waarbij we er weer op wijzen moeten, dat de titel dezer reeks niet is: „psychologie der religie“, maar „psychologie der bekeering“.

Hetgeen zeggen wil, dat we niet het geheele terrein voor onze rekening nemen ditmaal, maar slechts dat gedeelte, dat handelt over het mysterie van de bekeering.

Dat we nu eerst moeten zien, wat er in den laatsten tijd alzo omtrent de bekeering als psychologisch verschijnsel is gezegd, staat wel vast, evenals het feit, dat eenige critiek op onderscheiden uitspraken volgen moet.

Pas daarna gaan we pogen ons standpunt ten

opzichte van de psychologie der bekeering uiteen te zetten.

Terecht werd er op gewezen in den laatsten tijd, dat „bekeering“ een verschijnsel is, dat bij elken vorm van religie voorkomt. Bekeering, als psychologisch gebeuren is er ook, wanneer de roover in de bergen van Thibet berouw krijgt over zijn daden, en als een vrome Lama zich terugtrekt in het klooster. Bekeering is er ook, wanneer de zoon van den koppensneller moderne ideën krijgt en aflaat van het euvel bedrijf zijner voorouders, maar bekeering is er ook wege wanneer dat „moderne“ jongmensch terugkeert onder de Dajakkers en weer lustig gaat meedoen met het afsnijden van menschenhoofden. Bekeering is er naar alle kanten heen.

Zoo is het psychologisch gezien.

Immers in al die gevallen heeft er een innerlijke ommekeer plaats gehad, en heeft een verandering van richting een wijziging in de levenshouding doen komen.

Natuurlijk ontbreekt het in deze gevallen aan een waardemeter. De waardeering van het verschijnsel valt buiten het bestek.

Of Petrus zich bekeert en naar buiten gaat en bitter weent, dan wel of Judas berouw krijgt en zich ophangt, het is bij beide een vorm van bekeering, maar voor de psychologie van de bekeering in modernen zin genomen, zijn deze vormen van bekeering volkomen van gelijke waarde, om het verschijnsel van de bekeering te bestudeeren.

Evenwel — meestal zal in de practijk de consequentie niet zoo strak worden getrokken. Immers het „onderzoekmateriaal“ staat gewoonlijk onder den invloed van het christelijk leven, onder den invloed van de bijbelsche terminologie zelfs, zoodat de onderzoekingen zich onwillekeurig veel dichter aansluiten bij de opvattingen van de christelijke religie, dan theoretisch noodzakelijk is.

Zelfs de onderzoeker is van deze invloeden niet vrij.

Een eigenaardig voorbeeld daarvan geeft William James.

Deze, die wel eens ten onrechte de eerste godsdienstpsycholoog wordt genoemd, verzamelde allerlei interessante gegevens omtrent bepaalde, meestal ongewone gevallen van godsdienstige ervaring. Zijn godsdienstpsychologie kan dan ook genoemd worden: die van het interessante geval. Nu wil James zijn systeem enkel opbouwen uit de gegevens, die hij door het experiment verkrijgt. Hij wil het wezen van de religieuze ervaring vaststellen. Daartoe moet hij dan indringen in de sfeer der religieuze ervaring.

Maar nu is het merkwaardige, dat hij bij dat onderzoek eenige begrippen van zichzelf meebrengt, die hij niet uit het object van onderzoek heeft gevonden. Zoo spreekt hij b.v. van wedergeboorte en bekeering, en geeft dan aan die woorden meer-malen een orthodoxen inhoud. Dat is nu opzichzelf wel heel gelukkig, maar het wijst er toch op, dat het zuiver experimentele niet immer zóo zuiver is, als men het wil doen voorkomen; en het verklaart tevens, hoe het mogelijk is, dat we bij de moderne godsdienstpsychologie, die enkel uit de ervaring van den „religieuze mensch“ wil spreken, nog zooveel tendenzen vinden, die herinneren aan de uitspraken der orthodoxe theologie, zelfs aan de uitspraken van de Schrift en onze belijdenis.

Daarbij moeten we niet vergeten, dat de godsdienstpsychologie haar grootste triumpfen vierde in Amerika, en dat daar dus ook de meeste experimentele onderzoekingen werden ingesteld. Maar Amerika is het land van de godsdienstige „revivals“, van de „opwekkingen“, en deze „opwekkingen“ hebben in haar gevolg allerlei meetings; en juist deze meetings, inzonderheid die, waar jonge menschen aanwezig waren, waren de gelegenheden, waar men zijn „studiemateriaal“ verzamelde. Juist meestal hij jonge menschen, wijl bij hen de „bekeering“ zooals men veronderstelde,